

III Międzynarodowa
Konferencja OA

III Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce
„Otwarta nauka i edukacja”

13-14 marca 2012, Bydgoszcz, Polska

III International Conference Open Access in Poland
“Open learning and education”

March 13-14, 2012, Bydgoszcz, Poland

Daria Gęsicka, Beata Marek, Magdalena Rutkowska
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń

Prawo autorskie dla bibliotekarzy — prezentacja nowej oferty edukacyjnej dla bibliotekarzy

Streszczenie: Referat przybliży ideę kursu oraz współpracy, która została nawiązana w ramach realizacji polskiej edycji projektu *Copyrights for Librarians*. Zostanie również przedstawiona zawartość merytoryczna materiałów szkoleniowych, która dla bibliotekarzy oraz innych osób zainteresowanych tematyką prawa autorskiego jest bardzo przydatna, a także struktura kursu i sposób korzystania z nowej platformy e-learningowej.

Słowa kluczowe: prawo autorskie dla bibliotekarzy, e-learning

1. Idea projektu

Wiek XXI zwany jest erą Internetu, a my sami określamy się mianem społeczeństwa informacyjnego lub kognitywnego¹. Obecnie najcenniejszym dobrem — stanowiącym na równi z dobrami materialnymi przedmiot obrotu rynkowego — stała się informacja. Jej dostępność rośnie wraz z popytem na wiedzę. Szczególnego znaczenia nabierają publikacje elektroniczne. Dzieje się tak z racji możliwości skorzystania z nich w dowolnym miejscu i o każdej porze — wedle wyboru użytkownika. Znajdziemy je m.in. w repozytoriach, czyli na szczególnego rodzaju portalach internetowych *open access*², które tworzone są w ramach ogólnoswiatowego ruchu na rzecz otwartego dostępu do nauki.

Open access w praktycznym wymiarze oznacza nieograniczony dostęp do darmowych publikacji. Dokumenty udostępniane są z zachowaniem praw autorskich, dzięki czemu twórcy zachowują pełną ochronę prawną swoich dzieł. Rezygnacja z wynagrodzenia z tytułu korzystania z utworu przynosi korzyści zarówno twórcom — wpływa bowiem na usprawnienie procesu publikacji oraz zwiększenie liczby cytowań — jak również społeczeństwu, które uzyskuje łatwy i szybki dostęp do wysokiej jakości publikacji. W konsekwencji open access przyczynia się do rozwoju społeczeństwa informacyjnego.

Ruch open access udostępnia zasoby wiedzy w dwóch formach:

1. Po pierwsze, w postaci nieodpłatnie udostępnianych czasopism, zawierających uprzednio recenzowane publikacje. Zaletą czasopism

¹ Por. ZACHER, L. *Transformacje społeczeństw od informacji do wiedzy*. Warszawa 2007, s. 25-72.

² Zob. NAJSAREK, P. Terminologia Open Access — o czym warto wiedzieć? *Biuletyn EBIB* [on-line]. 2006 nr 3 (73) [Dostęp 21.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/2006/73/najsarek.php>.

III Międzynarodowa
Konferencja OA

III Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce „Otwarta nauka i edukacja”

13-14 marca 2012, Bydgoszcz, Polska

III International Conference Open Access in Poland “Open learning and education”

March 13-14, 2012, Bydgoszcz, Poland

wydawanych w formie elektronicznej i na zasadach open access jest znaczna redukcja kosztów publikacji, które ograniczają się do nakładów poniesionych w związku z procesem recenzowania oraz udostępnieniem miejsca na serwerze. Tego typu wydawnictwa powstają często przy współpracy z uniwersytetami lub fundacjami.

2. Po drugie, w postaci repozytoriów prac naukowych, które nie podlegają ocenie merytorycznej ani procedurze recenzowania. Nie są udostępniane periodycznie, nie zostały również pogrupowane tematycznie³.

Przykładem wykorzystania możliwości oferowanych przez open access w działalności bibliotekarzy jest projekt pt. *Prawo autorskie dla Bibliotekarzy* — otwarty program nauczania z zakresu prawa autorskiego. Stanowi on tłumaczenie projektu *Copyright for Librarians* przygotowanego przez Centrum Badań Cyberprzestrzeni Uniwersytetu Harvarda ([Berkman Center for Internet & Society](http://www.berkmancenter.org)⁴).

Projekt został zainicjowany przez eIFL ([Elektroniczną Informację dla Bibliotek](http://www.eifl.net)), działającą od 1999 r. międzynarodową organizację zrzeszającą biblioteki z 60 rozwijających się krajów położonych na czterech kontynentach: w Europie, Azji, Ameryce Łacińskiej oraz Afryce. Hasłem przewodnim organizacji jest „wiedza bez barier” (ang. *knowledge without boundaries*), a misją — udostępnianie wiedzy przez biblioteki z krajów rozwijających się w celu usprawnienia procesów rozwoju gospodarczego i społecznego⁵.

W 2011 i 2012 r. opracowania polskiej edycji kursu podjęli się studenci Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu oraz Wydziału Prawa Uniwersytetu w Białymstoku. Korzystając z szablonu ustalonego przez członków Centrum Berkmana, stworzyli platformę e-learningową, która przybliży bibliotekarzom często niełatwe zagadnienia z dziedziny prawa autorskiego.

Opiekunem merytorycznym projektu była dr Monika Wałachowska (WPiA UMK w Toruniu). Pracę koordynowała Beata Marek (prezes Studenckiego Koła Naukowego Prawa Nowych Technologii), a doradcami merytorycznymi były mgr Daria Gęsicka (doktorantka z WPiA UMK w Toruniu) oraz mgr Magdalena Rutkowska (doktorantka z WP UWB). Redaktorem merytorycznym była Bożena Bednarek-Michalska z Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu a redaktorem technicznym — doktorant Dominik Mirosław Piotrowski również z Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu.

2. Zawartość kursu / Wartości merytoryczne

Kurs składa się z dziewięciu modułów. Poszczególne rozdziały zostały przetłumaczone z języka angielskiego. Ich treść poszerzono o informacje z zakresu polskiego prawa autorskiego. Wprowadzono także materiały dodatkowe: filmy,

³ SUBER, P. *A very brief introduction to open access* [on-line]. [Dostęp 21.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/brief.htm>.

⁴ Wszystkie odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 21.03.2012 r.

⁵ Zob. też: *Who we are?* [on-line]. [Dostęp 21.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.eifl.net/who-we-are>.

**III Międzynarodowa
Konferencja OA**

III Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce „Otwarta nauka i edukacja”

13-14 marca 2012, Bydgoszcz, Polska

III International Conference Open Access in Poland “Open learning and education”

March 13-14, 2012, Bydgoszcz, Poland

przekierowania do stron internetowych polskich instytucji zajmujących się ochroną własności intelektualnej i szerzeniem kultury, odesłania do literatury przedmiotu i orzecznictwa sądów krajowych.

Całość została uzupełniona o wprowadzenie zawierające ogólne informacje o kursie, słowniczek pojęć przydatnych do zrozumienia poruszanych w nim treści oraz wykaz aktów prawnych, których regulacje przywoływane są w poszczególnych modułach.

Moduł 1. *Prawa autorskie i domena publiczna* zawiera omówienie podstawowych pojęć z zakresu prawa autorskiego. Podkreślone zostały zagadnienia najczęściej pojawiające się w pracy bibliotekarzy. Kolejne rozdziały w sposób bardziej szczegółowy omawiają ich istotę.

Moduł 2. *Umowy międzynarodowe* charakteryzuje system ochrony praw autorskich. Analizuje go w głównej mierze z punktu widzenia państw rozwijających się. Wskazuje, w jaki sposób mogą wpływać na kształt międzynarodowych regulacji prawnoautorskich.

Przedmiotowy i podmiotowy zakres prawa autorskiego został przedstawiony w module 3. Przybliża on poszczególne rodzaje utworów oraz wskazuje, jaka ochrona przysługuje im na mocy przepisów prawa, a także do kogo należą prawa autorskie.

Moduł 4. *Ograniczenia treści autorskich praw majątkowych — dozwolony użytek chronionych utworów* opisuje poszczególne prawa przysługujące podmiotowi praw autorskich, jak również obowiązujące w tym zakresie wyjątki i ograniczenia. W sposób szczegółowy omawia przepisy ustanawiające dozwolony użytek na rzecz bibliotek, m.in. dopuszczalność zwielokrotniania utworów za pośrednictwem urządzeń reprograficznych, tworzenia kopii dla czytelników korzystających z usług bibliotek, udostępniania materiałów chronionych prawem autorskim za pośrednictwem komputerów bibliotecznych czy wypożyczeń międzybibliotecznych.

W module 5. *Zarządzanie prawami autorskimi* i module 6. *Ruch Creative Commons oraz inne inicjatywy* zostały przedstawione systemy zarządzania prawami autorskimi. Wyjaśniono regulacje prawne dotyczące zawierania umów przenoszących prawa oraz udzielania licencji na korzystanie z dzieła. Przybliżono także zasady funkcjonowania ruchu open access szerzącego ideę wolnego i powszechnego dostępu do treści edukacyjnych.

Tematem modułu 7. są *Środki ochrony w razie naruszenia praw autorskich* oraz konsekwencje prawne wynikające z naruszenia tych praw. Znajdziemy w nim wprowadzenie do zagadnień proceduralnych: kwestii związanych z korzystaniem przez uprawnionego ze środków ochrony praw autorskich na drodze postępowania sądowego, przebiegu postępowania, sposobów rozstrzygania sporów. W module 7. została przedstawiona także rola bibliotek i bibliotekarzy w procesie egzekwowania praw autorskich.

**III Międzynarodowa
Konferencja OA**

III Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce „Otwarta nauka i edukacja”

13-14 marca 2012, Bydgoszcz, Polska

III International Conference Open Access in Poland “Open learning and education”

March 13-14, 2012, Bydgoszcz, Poland

Moduł 8. *Tradycje kultury* został poświęcony dziedzictwu kulturowemu. Postawiono tu pytania: Jak współcześnie postrzegać tradycję? Czy konieczne jest uznanie dziedzictwa kulturowego za przedmiot prawa własności intelektualnej? Jakie instrumenty polityki międzynarodowej powinny być stosowane w celu zagwarantowania ochrony prawnej? Powołując się na przykłady rozwiązań funkcjonujących w różnych krajach, omawia możliwe rozwiązania tych dylematów.

Ostatni moduł, 9. *Aktywizacja społeczna*, skierowany jest w głównej mierze do bibliotekarzy z krajów rozwijających się, którzy chcieliby mieć wpływ na zmieniający się system prawa autorskiego. Opisano w nim działania, jakie podejmowane były w przeszłości. Ich analiza powinna skłonić do refleksji i dyskusji nad kształtem współczesnego prawa własności intelektualnej.

Moduły zostały oparte na wspólnym schemacie. Na początku przedstawiono analizę przypadku. Rozwiązanie przypadku uzyskuje się dzięki pytaniom pomocniczym stawianym podczas właściwej lekcji. Po przestudiowaniu materiału jesteśmy w stanie przedstawić uzasadnienie prawne i faktyczne nurtującego nas problemu. Osoby chętne do poszerzenia wiedzy uzyskują ponadto dostęp do wykazu zasobów dodatkowych — spisu literatury i sygnatur orzeczeń dotyczących omawianego w danym module zagadnienia prawnoautorskiego. Użytkownicy kursu mają także możliwość sprawdzenia swojej wiedzy za pomocą zadań i pytań kontrolnych. Zaproponowano im także tematy do dalszej dyskusji.

3. Jak korzystać z platformy e-learningowej?

Materiały szkoleniowe zostały podzielone na pięć poziomów nauczania, dostosowanych do potrzeb określonych grup uczestników kursu. Układ modułów został stworzony w taki sposób, by umożliwić zarówno wykładowcom, jak i użytkownikom samodzielnie korzystającym z kursu znalezienie informacji, które najbardziej ich interesują.

Poziom 1 przeznaczony jest dla uczestników, którzy chcą zdobyć wiedzę z zakresu prawa autorskiego oraz dowiedzieć się, jaki wpływ ma ono na pracę bibliotekarzy z różnych krajów, w tym z Polski. W tym celu powinni przeczytać: moduł 1, moduł 2, moduł 3, moduł 4, moduł 5, moduł 6, moduł 7 oraz wykonać zadania dodatkowe.

Poziom 2 jest skierowany do osób w większym stopniu zainteresowanych teorią prawa autorskiego oraz prawem autorskim w ujęciu międzynarodowym. Przydatne informacje znajdują w modułach 1-9 oraz we wprowadzeniu.

Poziom 3 jest przeznaczony dla studentów, którzy w danym semestrze realizują przedmiot „Prawo autorskie” lub chętnych do zgłębienia wiedzy z zakresu prawa autorskiego i kwestii problematycznych pojawiających się w procesie stanowienia oraz stosowania prawa autorskiego. Powinni oni przeczytać moduły 1-7, moduł 8 (rozdział 1-4, rozdział 7 i 9), moduł 9, wykonać zadania dodatkowe, a także zapoznać

**III Międzynarodowa
Konferencja OA**

III Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce „Otwarta nauka i edukacja”

13-14 marca 2012, Bydgoszcz, Polska

III International Conference Open Access in Poland “Open learning and education”

March 13-14, 2012, Bydgoszcz, Poland

się z wprowadzeniem, słowniczkiem oraz dodatkowymi zasobami oznaczonymi kolorem czerwonym.

Poziom 4 jest dedykowany użytkownikom, którzy tematyką prawa autorskiego zajmują się zawodowo. Poleca się im przeczytanie modułów 1-7, modułu 8 (rozdział 1-4, rozdział 7 i 9), modułu 9, wykonanie zadań dodatkowych, a także zapoznanie się z wprowadzeniem, słowniczkiem oraz dodatkowymi zasobami oznaczonymi kolorem czerwonym i zielonym.

Poziom 5 jest przeznaczony dla nauczycieli akademickich, którzy przygotowują się do wykładania przedmiotu „Prawo autorskie”. W tym celu powinni przeczytać moduły 1-9, wykonać zadania dodatkowe, zapoznać się z wprowadzeniem, słowniczkiem oraz ze wszystkimi dodatkowymi zasobami i linkami.

Kurs jest dostępny po zalogowaniu się na platformie Moodle pod adresem: <https://moodle.umk.pl/BU/login/index.php?loginquest=true>. Z platformy mogą korzystać pracownicy i studenci Uniwersytetu Mikołaja Kopernika posiadający konto w systemie USOS, a także inne osoby, które nie posiadają indywidualnego konta (goście).

Z materiałów szkoleniowych można korzystać na trzy różne sposoby. Mogą one stanowić podstawę do samodzielnej nauki dla bibliotekarzy, być przydatne w prowadzeniu tradycyjnych zajęć akademickich lub być wykorzystane w ramach nauki w systemie e-learningu.

Korzystanie z platformy e-learningowej jest możliwe zarówno w trybie on-line, jak i off-line. Studiowanie kursu bez połączenia z Internetem wymaga uprzedniego pobrania materiałów szkoleniowych w formacie PDF. Plik ten znajduje się w informacjach ogólnych na stronie głównej projektu.

Materiały szkoleniowe przygotowane w ramach projektu *Prawo autorskie dla Bibliotekarzy* są dostępne na licencji Creative Commons *Uznanie autorstwa* (CC BY). Licencja ta umożliwia każdemu, kto zgadza się z jej postanowieniami na wykorzystywanie, rozpowszechnianie, tłumaczenie, modyfikowanie i tworzenie własnych materiałów na podstawie już dostępnych treści z wyraźnym zaznaczeniem autorstwa.

4. Podsumowanie

Bibliotekarze są szczególną grupą zawodową, która na co dzień obcuje z utworami w rozumieniu prawa autorskiego. Udostępnianie zbiorów zarówno w formie tradycyjnej, jak i za pośrednictwem terminali znajdujących się na terenie tych jednostek, ich gromadzenie oraz uzupełnianie nie są czynnościami prawnie obojętnymi. Ze względu na surowe zasady odpowiedzialności z tytułu naruszenia praw autorskich (w przypadku naruszenia bezpośredniego jest to odpowiedzialność na zasadzie ryzyka za sam fakt naruszenia lub w przypadku naruszenia pośredniego odpowiedzialność

III Międzynarodowa
Konferencja OA

III Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce „Otwarta nauka i edukacja”

13-14 marca 2012, Bydgoszcz, Polska

III International Conference Open Access in Poland “Open learning and education”

March 13-14, 2012, Bydgoszcz, Poland

na zasadzie winy, art. 422 k.c.), istotne jest, aby bibliotekarze działali z właściwym rozeznanieniem oraz należytą starannością.

Działanie w niewiedzy może zniechęcać do podejmowania inicjatyw na rzecz otwartego dostępu do wiedzy. Z punktu widzenia bibliotekarzy ogromne znaczenie ma umiejętność definiowania utworu, praw przysługujących twórcom, środków ochrony prawnej ich dzieł, dozwolonego użytku osobistego, dozwolonego użytku publicznego, a także niektórych praw pokrewnych — prawa do pierwszych wydań oraz prawa do wydań naukowych i krytycznych.

Ze względu na fakt, że biblioteki oferują coraz większy wybór publikacji zagranicznych, znaczenia nabiera także znajomość zasady terytorializmu oraz aktów prawa międzynarodowego, których Polska jest stroną. Ponadto niezwykle ważnym zagadnieniem jest wykorzystywanie i udostępnianie utworów w sieciach informatycznych. Konieczna staje się świadomość, jakie prawo obowiązuje (jest właściwe) w Internecie i że fakt udostępniania treści on-line zmienia zakres zastosowania prawa właściwego dla tradycyjnych form udostępniania. Powyższe zagadnienia uwzględnili twórcy kursu *Prawo autorskie dla Bibliotekarzy*.

Dzięki zaangażowaniu oraz współpracy Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, Studenckiego Koła Naukowego Prawa Nowych Technologii oraz Koła Naukowego Prawa Własności Intelektualnej, Mediów i Internetu z Uniwersytetu w Białymstoku powstała polska platforma e-learningowa wspierająca pracę bibliotekarzy. Podkreślić należy, że kurs nie stanowi porady prawnej i powinien być traktowany wyłącznie jako poradnik, który zawiera ogólne informacje na temat zasad prawa autorskiego w Polsce oraz w innych krajach. Przykłady omówione w kursie są punktem wyjścia do objaśnienia określonych zagadnień.

Każdy użytkownik kursu może wyrazić opinię na temat funkcjonowania platformy oraz treści w niej zawartych. Środowisko bibliotekarzy może aktywnie włączyć się w rozwijanie projektu poprzez przesyłanie informacji o problemach dotyczących prawa autorskiego, z którymi styka się podczas pracy oraz poprzez przedstawianie konkretnych przypadków czy przykładów zapadłych rozstrzygnięć.

Bibliografia:

1. ZACHER, L. *Transformacje społeczeństw od informacji do wiedzy*. Warszawa 2007, s. 25-72.
2. NAJSAREK, P. Terminologia Open Access — o czym warto wiedzieć? *Biuletyn EBIB* [on-line]. 2006 nr 3 (73) [Dostęp 21.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/2006/73/najsarek.php>.
3. SUBER, P. *A very brief introduction to open access* [on-line]. [Dostęp 21.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/brief.htm>.
4. *Who we are?* [on-line]. [Dostęp 21.03.2012]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.eifl.net/who-we-are>.

**III Międzynarodowa
Konferencja OA**

**III Międzynarodowa Konferencja Open Access w Polsce
„Otwarta nauka i edukacja”**

13-14 marca 2012, Bydgoszcz, Polska

**III International Conference Open Access in Poland
“Open learning and education”**

March 13-14, 2012, Bydgoszcz, Poland

Biogram

Beata Marek — studentka V roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Redaktor naczelna „Przeglądu Prawa Technologii Informacyjnych — ICT Law Review”, członkini Internet Society (ISOC Polska) oraz International Cyber Threat Task Force (ICTTF). Koordynowała polską edycję międzynarodowego projektu „Copyright for Librarians” stworzonego przez Berkman Center for Internet and Society na Uniwersytecie w Harvardzie przy współpracy z EIFL.

Aktywnie wspiera ruch naukowy na wielu płaszczyznach jako prelegent, autor publikacji oraz koordynator projektów. Swoje zainteresowania naukowe koncentruje na problemach cyberprzestępczości, deliktach internetowych, cyfrowym prawie autorskim oraz prawie TMT.

Jest autorką blogu Cyberlaw.pl (<http://cyberlaw.pl/beatamarek/>) i miłośniczką nowinek technologicznych.